

Sukob ljudskih prava i ekonomskih interesa

Zakonom o obligacionim odnosima iz 1978. godine predviđena je mogućnost podnošenja specifične vrste tužbe koju može podneti jedno ili više lica u situacijama kada opasnost pretil jednom ili većem broju lica. U pravnoj literaturi, ova tužba poznatija je kao "ekološka tužba". Iako mogućnost podnošenja ekološke tužbe postoji već 40 godina, dosadašnja sudska praksa ne beleži nijedan ovakav slučaj

Beogradski centar za ljudska prava sproveo je tokom poslednjih nekoliko meseci istraživanje u oblasti zaštite životne sredine pravnim sredstvima. Priručnici za građane i organizacije koje će krajem ovog meseca biti predstavljeni javnosti donose pregled trenutnog zakonskog okvira kada je u pitanju zaštita životne sredine i ukazuju na pravne instrumente kojima građani i organizacije mogu da štite svoje Ustavom zagarantovano pravo na očuvanje životne sredine. Aleksa Radonjić, doktor pravnih nauka i saradnik Beogradskog centra za ljudska prava, objašnjava za "Vreme" da iako u Zakonu o obligacionim odnosima nije izričito navedeno da je u pitanju ekološka tužba, jasno je da je propisana u cilju zaštite životne sredine. "Prema članu 156 Zakona o obligacionim odnosima, svako može da traži da se spreči nastanak štete ili otkloni opasnost, te da se preduzmu mere kako bi se sprečilo da šteta nastane". Ekološka tužba je preventivna, a opasnost može da pretil licu koje tuži ili neodređenom broju lica. Prema važećem zakonodavstvu, tužbu može da podnese građanin ili udruženje građana kada pretil opasnost od štete. Od 1978. godine, kada je ova vrsta tužbe zakonski uređena, sve do danas, u sudskoj praksi nije bilo nijednog slučaja podnošenja ovakve tužbe u slučaju štete po veći broj lica. "Dosadašnja sudska praksa poznaje samo slučajeve tužbe između dva lica", kaže Radonjić. "Priručnici koje smo pripremili nadovezuju se upravo na ustavno pravo na učešće u zaštiti životne sredine. Beogradski centar za ljudska prava prikupio je sve relevantne informacije za građane koji žele da koriste pravna

sredstva kako bi zaštitili životnu sredinu", dodaje Radonjić.

KAPITAL PROTIV JAVNOG INTERESA

Katastar malih hidroelektrana u Republici Srbiji predviđa izgradnju više od 800 malih hidroelektrana u svim delovima naše zemlje – faktički, gde god postoji makar i mala reka koja se može strpati u cev, po cenu da se gotovo sva količina vode preusmeri u hidroelektranu derivacionog tipa (odvođenje vode iz rečnog korita uz pomoć sistema cevi, najčešće u dužini 3-5 km). Zbog niskog hidropotencijala velikog broja reka na kojima je predviđena gradnja, u praksi se gotovo sva voda preusmerava u cev, a rečna korita ostaju suva. U slučaju gradnje malih hidroelektrana, ostvarivanje Ustavom zagarantovanog prava direktno je sukobljeno sa ekonomskim interesima malog broja pojedinaca koji će po povlašćenoj ceni prodavati struju. "U Srbiji trenutno imamo situaciju da se kratkoročni ekonomski interesi sukobljavaju sa dugoročnim interesima svih nas", ističe Radonjić. "Šta god neko na vlasti trenutno odluči, isti ćemo vazduh da dišemo i istu vodu da pijemo, a vlast toga kao da nije svesna". Prema važećim zakonima, ekološku tužbu mogu da podnesu zainteresovani građani kao i nevladine organizacije, za koje nije uslov da se bave ekologijom. Zahvaljujući donaciji Ministarstva zaštite životne sredine, Beogradski centar za ljudska prava će ovog meseca izdati dva priručnika o mogućnostima korišćenja pravne zaštite na polju zaštite životne sredine. Jedan priručnik namenjen je organizacijama, a drugi građanima. "Važno je da građani znaju da u Srbiji barem postoji

opcija parničnog postupka koji mogu da vode građani. To je barem nekakva šansa", smatra Radonjić. On dodaje da se pravni sistem mora tumačiti u svojoj ukupnosti, te da se Ustav primenjuje neposredno. Ekološke tužbe upravo su najneposrednija šansa za građansko učešće u pravnom aspektu borbe za zaštitu životne sredine. "Građani i organizacije trenutno imaju formalno-pravnu šansu ako imaju novca da isprate postupak do kraja", kaže Radonjić. On dodaje da je problem što trenutna situacija podrazumeva borbu Davida i Golijata, jer oni koji bi podneli ekološke tužbe najčešće nemaju mnogo novca, dok je kapital na tuženoj strani.

OČEKIVANJA

Doktorantkinja ekološkog prava i saradnica Beogradskog centra za ljudska prava Ivana Stijelja ističe da praksa u zemljama Zapadne Evrope u kojima postoji mogućnost podnošenja ekoloških tužbi pokazuje da nevladine organizacije u ovakvim sudskim postupcima imaju veću efikasnost nego građani. "Očekivanja od građana da će imati dovoljno sredstava da iznesu jedan ovakav sudski proces su manja nego kada su u pitanju organizacije". Stijelja ističe da je poseban izazov sa ovom vrstom tužbi to što su veštačenja iz oblasti životne sredine vrlo skupa, jer su multidisciplinarna. "Ostaje otvoreno pitanje da li bi, kad već imamo pravni mehanizam koji omogućava da bilo ko pokrene postupak u interesu građana, država trebalo da stane u zaštitu javnog interesa i obezbedi pravnu i finansijsku pomoć za ovakve sporove". Krajem septembra ove godine Vlada Srbije usvojila je Predlog zakona o besplatnoj

BAGEROM NA USTAV I PRIVATNU SVOJINU: Selo Rakita na Staroj planini

Foto: Andrijana Spasov

koje deluju u oblasti ljudskih prava imaju iskustva sa pružanjem besplatne pravne pomoći. Međutim, i u situaciji da u sudskom postupku po ekološkoj tužbi bude doneta presuda u korist onoga ko tuži, pravnim zavrzlama ni tu ne bi bio kraj. "Recimo da neko ima sredstva da uđe u postupak, sud presudi u njegovu korist, tuženi dobije rok da izvrši presudu, ali se to ne dešava i neko treba da pokrene izvršni postupak", objašnjava Radonjić. Prema važećem zakonodavstvu, izvršni postupak može da pokrene samo onaj ko je podneo tužbu. "Ako organizacija ili pojedinac prestanu da postoje, preminu ili nemaju sredstava da pokrenu izvršni postupak, slučaj bi ostao faktički zamrznut", kaže on. Sledeći korak u ostvarivanju pravne zaštite bilo bi zagovaranje daljih promena zakona, koje bi omogućile efikasnije okončanje postupka koji se vodi u javnom interesu. "Priručnici koje je pripremio Beogradski centar za ljudska prava ujedno predstavljaju i predlog za zagovaranje promena zakona, da bi ekološka tužba mogla efikasnije da se koristi", ističe Stijelja. U opštoj slici, obeshrabrujuća je i činjenica da je u aprilu ove godine Upravni sud presudio u korist investitora, te da je Ministarstvo zaštite životne sredine kažnjeno za povlačenje saglasnosti za izgradnju male hidroelektrane "Pakleštica" na Staroj planini. Stijelja ističe da sudska praksa pokazuje da Upravni sud ocenjuje samo zakonitost upravnog akta (činjenicu da investitor ima potrebne dozvole), i celishodnost, te da se ne meša u suštinu odluka. Radonjić dodaje da bi se kod ovakvih postupaka moralo pretpostaviti da je šteta po životnu sredinu opasnost koja pretili većem broju lica i da je u pitanju znatnija šteta. "Zbog toga, tuženi treba da dokazuje da štete nema". Iako nemamo sudsku praksu koja bi mogla da nam pokaže kako sudovi postupaju u ovakvim slučajevima, nadamo se da će uskoro biti prilike da stručna i zainteresovana javnost posvedoče jednom ovakvom suđenju. Ako ništa drugo, povoda za podnošenje ekoloških tužbi u Srbiji trenutno ne manjka.

pravnoj pomoći, čime bi se u Srbiji prvi put uvela sistemski besplatna pravna pomoć. Ovim zakonom udruženja građana su prvi put sistemski prepoznata kao pružaoci besplatne pravne pomoći, što znači da bi organizacije poput Beogradskog centra za ljudska prava po usvajanju ovog zakona mogle legalno da zastupaju građane u ovakvim sporovima. Trenutni Nacrt zakona o besplatnoj pravnoj pomoći predviđa da besplatnu pravnu pomoć kroz udruženje građana može da pruža i diplomirani pravnik (a ne samo advokat u lokalnoj samoupravi kao što je trenutno slučaj), ako se zakonima koji uređuju odgovarajući postupak ne zahteva da zastupnik mora biti advokat. Međutim, usvajanje ovog Zakona još uvek je na dugom štapu, a dok ne bude usvojen, teret troškova padaće isključivo na građane i organizacije koje se odvažavaju da uđu u jedan ovakav proces. Stijelja dodaje da osim što su postupci preskupi za građane, ni nevladine organizacije nisu u mnogo boljoj poziciji da pokrenu postupak. "Nevladine organizacije, a naročito one koje se bave životnom sredinom, najčešće nemaju pravnike. U ovom trenutku se ne može očekivati od nevladinih organizacija da pokrenu tužbe jer uglavnom

raspolazu malim godišnjim budžetima, donacije u ovoj oblasti su relativno male, a mnoge organizacije jedva opstaju", kaže Stijelja. U Registru udruženja APR-a se nalazi 3544 udruženja koja u svom statutu u Opisu oblasti ostvarivanja ciljeva sadrže zaštitu životne sredine. Međutim, broj udruženja koja se aktivno bave životnom sredinom u Srbiji višestruko je manji od navedenog broja, a od njih broj onih koja su finansijski stabilna i imaju održivu perspektivu je zanemariv. Prema istraživanju Beogradskog centra za ljudska prava, koje je obuhvatilo 160 ekoloških organizacija u Srbiji, godišnji budžet u 2017. godini nije imalo 15 odsto organizacija, 25 odsto je imalo do 1000 eura, a oko 20 odsto od 1000-5000 eura, što znači da ukupno 60 odsto ima aktivnosti na simboličnom nivou i da se radi iz entuzijazma, svega 5 odsto organizacija (9 od 160) ima budžet veći od 100.000 eura. Radonjić dodaje da u Srbiji postoje organizacije koje se bave ljudskim pravima, ali ne prepoznaju bavljenje ekologijom kao svoj delokrug. Istraživači Beogradskog centra za ljudska prava ocenjuju da bi saradnja ekoloških organizacija i onih koje se bave ljudskim pravima bio koristan spoj, naročito što organizacije

JOVANA GEORGIEVSKI